

בס"ד

בס"ד

תוכניות הלימודים לכיתות חט"ב

תכנית לימודים לכיתה ז' – תשפ"ז

- מבוא לימי הביניים (המאה ה-6 – המאה ה-8)
- היהודים תחת השלטון המוסלמי (המאה ה-8 – המאה ה-15)
- העולם הנוצרי: מבוא (המאה ה-9 – המאה ה-14)
- הקהילה היהודית בארצות הנצרות (המאה ה-10 – המאה ה-14)
- מקומה של ארץ ישראל באסלאם ובנצרות
- יהדות ספרד (המאה ה-10 – המאה ה-15)
- העת החדשה – עידן המהפכות והשינויים הדתיים – המהפכה המדעית, מהפכת הדפוס והרפורמציה (המאה ה-14 – המאה ה-17)

ח. היהודים בעת החדשה המוקדמת (המאה ה-16 – המאה ה-18)

שימו לב!

א. נושאים שיש ללמד – אינם צבועים.

ב. נושאים שאינם נכללים במיקוד תשפ"ז – צבועים

ג. נושאים שיש בהם בחירה – צבועים

בירוק.

ד. בגוף תכנית הלימודים צוין מספר שעות מומלץ לנושאים השונים, וכן מפורטות המיומנויות שיש להקנות עם הלימוד העיוני של הנושא. הקניית המיומנויות חשובה לא פחות מהלימוד העיוני והקניית הידע.

מבוא

תוכנית הלימודים לכיתה ז מקיפה את תקופת ימי הביניים ואת העת החדשה המוקדמת בהיסטוריה היהודית, החל בתקופת הגאונים במזרח ועד לעליית החסידות במערב. בהיסטוריה הכללית היא מקיפה את התקופה המתחילה בשקיעת האימפריה הרומית (476) ועד למהפכה המדעית (המאה ה-17). מבחינה גיאוגרפית, התוכנית מקיפה את ההתרחשויות בעולם המוסלמי והנוצרי. על אף שהכינוי 'ימי הביניים' מקורו בהשקפתם השלילית של אנשי הרנסנס כלפי הדורות הקודמים, היבטים רבים ומשמעותיים של התרבות בת ימינו נוצרו והתפתחו בתקופה זו, והם שיעמדו במוקד תוכנית הלימודים. ימי הביניים מכונים גם 'תור האמונה'. בתקופה זו קמו והתגבשו שתי דתות מונותאיסטיות חדשות בנוסף ליהדות: הנצרות והאסלאם, אשר התעמתו על הבכורה, בעוד שכל דת מבקשת להצביע על עליונותה על פני הדתות האחרות. לתחרות הדתית והפוליטית היו השלכות על כל תחומי החיים בימי הביניים. במישור המדיני והצבאי, הנוצרים והמוסלמים נפגשו פעמים רבות בשדה הקרב, כאשר אחדים מהעימותים הקשים ביותר נערכו סביב השליטה על ארץ ישראל וירושלים במהלך מסעי הצלב. כל קבוצה יצרה בארצות שלטונה מערכת חוקים שהפלתה לרעה את בני דתות המיעוט. אולם, לצדם של דפוסי העימות בין שלוש הדתות, התקיימו דפוסיים של חיים משותפים, והללו, לא פחות מאשר דפוסי העימות, עצבו את עולמם הדתי של בני התקופה. הזיקות וההקשרים בין בני הדתות השונות התקיימו במישור הכלכלי וכן בעולם התרבותי של יהודים, נוצרים ומוסלמים.

החברה הימי-ביניימית – הן בעולם המוסלמי והן בארצות הנצרות – התאפיינה בהצבת גבולות חברתיים ומעמדיים. הבלטת הייחודי והשונה של כל קבוצה ומעמד תרמה לססגוניות של החיים, והעניקה רשת תמיכה מסוימת ליחידים במסגרת הקבוצה, אבל היא גם הקשתה מאוד על פיתוחה העצמאי של האישיות. אחד השינויים הבולטים במעבר מימי הביניים לראשית העת החדשה הוא עליית ערכו של האדם באשר הוא, בלי קשר לשייכותו הקבוצתית.

תוכנית הלימודים פותחת במעבר מהעת העתיקה לימי הביניים. התוכנית תתמקד במעמדם ובדפוסי חייהם של הקיבוצים היהודים בארצות האסלאם והנצרות ובהיווצרותם של קיבוצי ישראל הגדולים באימפריה המוסלמית ולאחר מכן באירופה ובאימפריה עות'מאנית, בעקבות הגירושים מאירופה ומספרד. החלק האחרון של תוכנית הלימודים יעסוק במעבר מימי הביניים לראשית העת החדשה בהיסטוריה היהודית ובהיסטוריה הכללית, תוך שימת דגש על המהפכה המדעית.

תוכנית הלימודים תמשיך לפתח את המיומנויות הנדרשות ללימוד היסטוריה, ובהן: ציר זמן, קריאת מפה ושימוש במקורות היסטוריים. לצד אלו יינתן מקום גם למיומנויות חשיבה מסדר גבוה: מיזוג מידע, ביקורתיות, שיח טיעוני ועוד. היבטים אלו חיוניים במיוחד על מנת להבין את עולמם של בני ימי הביניים על מורכבותו הדתית והתרבותית. התוכנית שמה דגש על הבנת אירועי התקופה גם דרך סיפוריהם של אישים מרכזיים בעולם היהודי ובהם: רש"י, ריה"ל, הרמב"ם, הבעל שם טוב ודונה גרציה, ובעולם הלא-יהודי ובהם: מוחמד, מרטין לותר ועוד.

מטרות

התלמידים:

1. יבינו את משמעות התיקוף ההיסטורי ואת המאפיינים של תקופות מעבר וכן מעבר בין תקופות (פריודיזציה);
2. יכירו את שתי הדתות המונותאיסטיות החדשות – הנצרות והאסלאם, יערכו השוואה ביניהן ויבחנו את היחסים בינן לבין ליהדות;
3. יבינו את הקשר בין החלוקה המדינית של העולם לבין העימות הבין-דתית בין מוסלמים לנוצרים;
4. יבינו כיצד ערכים של קנאות מחד גיסא וסובלנות מאידך גיסא יצרו דפוסי עימות בין הדתות והיוו גם רקע למפגש ולזיקות תרבותיות;
5. ינתחו דמויות של אישי רוח יהודיים בולטים בימי הביניים כמייצגים את תקופתם;
6. ישוו בין צורות חיים שונות של ניהול חיי קהילה בארצות האסלאם והנצרות, ויבינו שניהול החיים משקף ערכים של צדקה, גמ"ח וערכות הדדיות; 7. יבינו את השלכותיה של התחרות בין הדתות על חיי היהודים בעולם – בין מיעוט נרדף למיעוט נסבל.

א. מבוא לימי הביניים (המאה ה-6 – המאה ה-8) (5 שעות 6-7 שעות)

החלק הראשון של היחידה עוסק במעבר מהעת העתיקה לימי הביניים, ומפגיש את התלמיד לראשונה עם הצורך להתמודד עם בעיית התיקוף (הפריוזיזציה). כיצד עוברים בין תקופות? מה מבדיל ומבחין בין תקופה לתקופה? מה משותף לשתי התקופות? היחידה מציעה היכרות ראשונית עם מספר הבדלים, שהצטברותם מביאה להכרה בקיומו של עידן חדש באגן הים התיכון ובאירופה. ההבדל המשמעותי ביותר הוא המעבר מהחלוקה המדינית של העולם בין אימפריות מזרחיות למערביות לחלוקה המבוססת על מרחב דתי: הצפון הנוצרי (אירופה ואסיה הקטנה), כנגד הדרום המוסלמי (צפון אפריקה והמזרח התיכון).

החלק השני של היחידה יעסוק במאפייני הנצרות והאסלאם, בהבדלים ביניהן אך גם בנקודות הדמיון, במיוחד בכל הקשור לחיסול עבודת האלילים בשטחי שלטון. החלוקה המדינית החדשה של אירופה והמזרח התיכון יצרה מצב חדש גם עבור היהודים. לאחר כיבושי האסלאם, מפרס במזרח ועד לספרד במערב במאות 7-8 לספירה, נמצאו מרבית היהודים בעולם תחת שלטון מדיני אחד (האסלאם). למצב חדש זה היו יתרונות רבים בכל הנוגע לאחדות העולם היהודי ולחיזוק הקשרים בין הקהילות במרחב המוסלמי. בה בעת התפתחו באופן נפרד ובדרך ייחודית קהילות אשכנז וצרפת, שחיו בעולם הנוצרי.

מטרות

התלמידים:

1. יבינו את משמעות החלוקה לתקופות ואת המעבר מתקופה לתקופה על פי ייצוג של תבחינים / על פי הקריטריונים לחלוקה בין תקופות; 2.
- יבחנו את השינויים המדיניים ואת היפוך הצירים המדיני (ממזרח-מערב לצפון-דרום) ויבינו את ההשלכות בהיבטים שונים;
3. יכירו את מאפייני הנצרות והאסלאם ואת ההשלכות שהיו לכך על העימות המדיני והדתי בין שתי הדתות;
4. יעמדו על נקודות הדמיון והשוני באופן מיגור האלילות על ידי שתי הדתות המונותאיסטיות – הנצרות והאסלאם; 5.
- ינתחו את מפת הפזורה היהודית בימי הביניים, להבנת תהליכי ההגירה בהקשריהם המדיניים;
6. יבחנו את משמעות השינויים הדתיים והמדיניים שהתרחשו באגן הים התיכון ובאירופה ואת השפעתם על חיי היהודים; 7.
- יבחנו את הערכים שביסוד הנצרות והאסלאם לעומת הפגניות;
8. יבינו את המתח שבין שמירה על זהות ייחודית לבין ההשתלבות בחברת הרוב הנוצרית.

פרקי הלימוד (שעות הלימוד)	שאלת מוקד	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	מושגים	טיפול מיומנויות חשיבה והצעות דידקטיות	"לב לדעת": דיון בערכים
ימי הביניים – מבוא (2 ש')	רצף ותמורה: מה מבדיל ומה משותף בין תקופה לתקופה?	מה מייחד כל תקופה ומה מהווה המשכיות של העת העתיקה וימי הביניים? א. מהאימפריה הרומית- פגנית לאימפריות המונותאיסטיות • מזרח – ביזנטיון • מערב – הקיסרות הנוצרית-רומית ונפילתה • פלישת השבטים הגרמניים והקמת ממלכות ברבריות- נוצריות עד שנת 1000 ב. שינויים במפת הפזורה היהודית: - קהילות תחת שלטון ביזנטיון: ארץ ישראל,	• תיקוף (פריודיזציה) • ימי הביניים • ברברים • השבטים הגרמניים • פזורה • / תפוצה • / גולה	איתור ואיסוף מידע, מיון מידע והסקת מסקנות – חלוקה לתקופות על פי מאפיינים היסטוריים: קריאת מפות משולבות בצירי זמן סינכרוניים להיסטוריה מדינית, דתית וחברתית באגן הים התיכון ובאירופה • ניתוח גורמים ותוצאות	האם ימי הביניים הם תקופת אור או חושך? מהם הערכים שביסוד כל אחת מהעמדות?

גולה או תפוצה?	• והסקת מסקנות – בנייה או ניתוח של תרשים זרימה של התפתחות התפוצה היהודית בימי הביניים בזיקה למפת אזורי השליטה הדתיים, לדוגמה: - יהודי ספרד בין אסלאם לנצרות - ממלכות יהודיות עצמאיות - בידודן של קהילות ביתא ישראל, הודו. • ניתוח טקסט ובניית מפה – אגדת ארבעת השבויים וייסוד מרכזי התורה	• אשכנז • ספרד הנוצרית • ממלכת חמייר • יהדות אתיופיה	דרום איטליה, יוון, אסיה הקטנה - קהילות העולם הנוצרי: איטליה, אשכנז – צרפת וגרמניה, ספרד הנוצרית (טולידו, ברצלונה וגירונה) - קהילות בעולם המוסלמי: בבל, מצרים, קירואן, ספרד המוסלמית (קורדובה, גרנדה) - יהודי אתיופיה, תימן, חצי האי ערב.		
אמונה באל אחד	• השוואה – צירי זמן: לימוד הספירה הנוצרית לעומת צירי זמן אחרים (לבריאת העולם; להקמת המדינה)	• ישו • שליחים • פאולוס • סקרמנטים	• מישו לפאולוס ומיהדות לנצרות • פאולוס והשליחים: המשכיות וחידוש כלפי היהדות במוסדות האמונו והטכסים: • אמונת השילוש	מהם המאפיינים של ההמשכיות והשינוי בנצרות בהשוואה ליהדות?	עליית דתות הספר: עליית הנצרות והתפשטותה (1 ש')

		• שילוש • "ברית ישנה" • "ברית חדשה" • מיסיון	• ביטול המצוות • סקרמנטים • חגים נוצריים • לוח שנה נפרד • כתבי הקודש (הברית הישנה והברית החדשה) • מקומות קדושים לנצרות • ועלייה לרגל • היחס של היהדות לאמונה הנוצרית • הנצרות כדת האימפריה • רדיפת הדת הנוצרית והתפשטותה • הפיכתה של הנצרות לדת האימפריה ופעילות קונסטנטינוס • ועידת ניקיאה • התנצרותם של השבטים הברבריים		
	• ניתוח טקסט בהקשרו • – ברכת המינים כתגובה יהודית לנצרות	• מרטיריון • קונסטנטינוס • ועידת ניקיאה			

			היחס ליהודים		
גבורה ואומץ, כבוד, יושר ונאמנות, נדיבות, הכנסת אורחים	- איתור ואיסוף מידע, הסקת מסקנות – קריאת מפה: חצי האי ערב – מפה כלכלית ושבטית בזיקה להתפשטות האסלאם - למידה בינתחומית – שירי המשורר שמואל בן עדיה וערכי העולם הערבי והיהודי - איתור ואיסוף מידע – בניית ציר זמן: חיי מוחמד והפצת האסלאם בחצי האי ערב (פעילות עצמית)	- הג'הליה - הכעבה (מכה) - ההג'רה - קרב ח'ייבר	- התקופה הטרומ אסלאמי - בחצי האי ערב - הדת בתקופה הקדם אסלאמית (הג'הליה) - העיר מכה וחשיבותה - ציוני דרך בחיי מוחמד ויסוד דת האסלאם: - ראשית חייו ועיסוקו במסחר - ההתגלות / השליחות (610) - פעילותו במכה (610-622) - ההג'רה (622) וחשיבותה - פעילות מחמד ביתריב (אלמדינה) - השבטים היהודיים וגורלם - כיבוש מכה (630)	מהם מאפייני הדת המוסלמית?	עליית האסלאם (2 ש') 1 שעה

	• הצדקת הידע והערכתו – מדוע בקוראן מכונה התקופה הקדם אסלאמית כ"ג'הליה" (בערות)? • איתור, איסוף ומיזוג מידע – תמונות ואיורים מחיי המוסלמים הממחישות את חמשת עמודי האסלאם • השוואה • צירי זמן דתיים: יהודי, נוצרי, מוסלמי • דומה ושונה בין עקרונות היהדות לאסלאם	• הלוח המוסלמי • קוראן • סונא • חדית' • חמשת עמודי האסלאם • שיעה • דרוזים	יסודות דת האסלאם: • אמונה בייחוד האל ובמוחמד נביאו, חותם הנביאים • קדושת הקוראן • המסורת: סונא, חדית' • האסלאם כדת הלכה: • חמש מצוות האסלאם: • עדות • תפילה • צדקה • צום • עלייה לרגל למכה • הג'יהאד • פיצול האסלאם: סונים, שיעים, דרוזים		
	• איתור ואיסוף מידע והסקת מסקנות – קריאת מפה:	• דאר אל-חרב	<u>התפשטות האסלאם ואתגר השליטה במרחב</u>	מימוש עקרונות האסלאם	האימפריה המוסלמית

סובלנות דתית	התפשטות האימפריה האסלאמית • השוואה – מאפייני השליטה במרחב של האימפריה הפרסית לעומת האסלאמית: • רשת הדרכים • אחידות דתית • תרבותית? • ריכוזיות מול ביזור • איתור, איסוף ומיזוג מידע – האסלאם כמתווכי תרבות ויוצרי תרבות • למידה בין תחומית – ניתוח מקורות חזותיים ומילוליים בתחומי האמנות, המדע, הספרות והשירה, הפילוסופיה והלשון • למידה חוץ-כיתתית – סיורים במבנים מוסלמיים בני התקופה (ירושלים העתיקה, רמלה)	• דאר אל-אסל • עמי הספר • בני חסות • (ד'מים) • ג'יזה • מסגד • מדרסה	• חליפות בית אומיה • חליפות בית עבאס (750) • חליפות קורדובה • קביעת היחס ללא-מוסלמים • תרבות האסלאם • מתווך ויוצר תרבות (העברת הידע הקלאסי) • הישגי התרבות האסלאמית • אדריכלות: מבנים דתיים באסלאם – מסגד, מדרסה, ח'אן, רבאט	במציאות האימפריאלית – כיצד?	(2 ש') 1 שעה
-------------------------	--	---	---	--	--------------------------------

ב. היהודים תחת השלטון המוסלמי (המאה ה-8 – המאה ה-15) (3 שעות 7 שעות)

השלטון האסלאמי איחד את רוב העולם היהודי, לאחר כאלף שנים של פירוד בין התפוצה המזרחית בבבל לתפוצה המערבית בארץ ישראל ובארצות הים התיכון. איחוד העולם היהודי טמן בחובו אפשרויות ליצירת חברה יהודית מאוחדת באורחות חייה ובתרבותה, ואולי אף הנהגה ריכוזית אחת. האפשרות להנהיג את מרבית העולם היהודי העלתה במלוא עוצמתה את התחרות בין ישיבות בבל לישיבת ארץ ישראל, שהתיימרו לעמוד בראש הציבור היהודי באימפריה המוסלמית, ולהנהיגו מבחינה דתית, מדינית וחברתית. היחידה תפתח בסקירה של מעמדם המשפטי של היהודים תחת השלטון האסלאמי, ולאחר מכן תעסוק בהתפתחויות בחברה היהודית, ובפרט במאבק על ההגמוניה בין ראשי ישיבות בבל לישיבת ארץ ישראל.

העולם המוסלמי היווה גם מצע להשפעות תרבותיות בין החברה היהודית לערבית. ביחידה נעסוק בשני אישים המגלמים היטב הן את השאיפה למנהיגות דתית-ערכית שתגבש את העם היהודי, והן את היות היהודים חלק מהמרחב האסלאמי התרבותי: רב סעדיה גאון והרמב"ם.

רב סעדיה גאון נחשב ללוחם הקנאי ביותר נגד הקראות ונגד ניסיונות ההגמוניה של ישיבת ארץ ישראל. הוא גם היה מבין הראשונים שנטלו במודע רעיונות פילוסופיים ודרכי ביטוי מהעולם המוסלמי.

מפעלו ההלכתי של הרמב"ם נועד לייסד הלכה אחידה ומבוססת לכל העם היהודי, ואילו מפעלו הפילוסופי, בדומה לזה של רס"ג, הוא ביטוי לדו-שיח עם התרבות שהתפתחה בעולם המוסלמי.

מטרות

התלמידים:

1. ינתחו את המסמך המשפטי 'תנאי עומר' ויבינו את השפעתו על מעמדם המשפטי של היהודים בעולם המוסלמי; 2.
- יעריכו את תרומת ההנהגה היהודית לאיחוד רוב העולם היהודי ואת משמעותו לחיי היהודים בקהילות השונות; 3.
- יכירו את תרומתם של הגאונים להמשך היצירה וההלכה היהודית;
4. יעריכו את דמותו של רס"ג כמנהיג, כאיש הלכה, כפילוסוף וכאיש תרבות, ואת פעלו בהנהגת העולם היהודי;
5. יעמדו על דמותו הרבגונית של הרמב"ם מבחינה הלכתית ופילוסופית, ויבחנו את מקום התרבות המוסלמית והיוונית ביצירתו; 6.
- ינתחו את מאפייני הקהילה היהודית תחת שלטון האסלאם, ויבינו את תרומתם להמשך קיומו של העם היהודי בגולה;
7. יבינו את המתח בין שמירה על זהות ייחודית מול ההשתלבות בחברת הרוב המוסלמית.

פרקי הלימוד (שעות הלימוד)	שאלת מוקד	סוגיות מרכזיות בהוראה	מושגים	טיפול מיומנויות חשיבה והצעות דידקטיות	"לב לדעת" דיון בערכים
היהודים תחת השלטון המוסלמי (7 ש') 5 שעות	מעמד היהודים תחת השלטון האסלאמי: מיעוט נרדף או נסבל?	- חוקי עומר ומעמד היהודי כבני חסות (ד'מים): - חוקי הלבוש - מס גולגלת (ג'יזה) - ביטחון הנפש והרכוש - הנהגת היהדות בארצות האסלאם (ארבע הרשויות) - ראש הגולה - ראשי ישיבות בבל (סורא ופומפדיא) - ראש ישיבת ארץ ישראל ללמד שניים מהנושאים היצירה הרוחנית בתקופת הגאונים לאור המקורות: הגניזה הקהירית	- מיעוט אתני-דתי - מיעוט נרדף / נסבל - חוקי עומר - ד'מים - ג'יזה - גאון – גאון יעק	ניתוח טקסט בהקשרו, הסקת מסקנות – קריאה בחוקי עומר ציר זמן ויישומו – תקופת הגאונים בזיקה לצייר השתלשלות ההלכה איסוף ומיזוג מידע והסקת מסקנות – קריאת מפות: תחומי ארבעת הרשויות; מפת השו"תים (קשרים קהילתיים ואזוריים)	גמילות חסדים מנהיגות וקהילתיות ההלכה כמאחדת ומייחדת את העם היהודי

חכמה בגויים תאמין שמירה על זהות ייחודית מול השתלבות	• איתור ואיסוף מידע, הבחנה בין מקורות מידע • <u>מקור ראשוני:</u> הגניזה הקהירית התיעודית (כתב מינוי לראש ישיבה) • <u>מקור משני:</u> אגרת רב שרירא גאון פעילות העשרה במרשתת – עבודת מיני חקר בצוות • גלגולו של הכתר • הגניזה הקהירית מהקלף ועד לרשת איתור ומיון מידע והסקת מסקנות – קריאת מפה וקטעי מקור: מסעו של סוחר יהודי בעקבות	• גניזת קהיר • שו"ת • ניקוד טברני • "הכתר" • אגרת רש"ג • סדר רב עמרם גאון • הלכות הרי"ף • שלשלת הקבלה • אמונות ודעות • פולמוס הלוח • קראים	• כתר ארם צובא • בן אשר והניקוד הטברני • אגרת רב שרירא גאון • סדר רב עמרם גאון • הלכות הרי"ף • שו"ת הגאונים • הקהילה היהודית • מקצועות היהודים • אחזקת הישיבות • גמילות חסדים • האישיות ודורה (אחת מתוך השתיים בהעמקה): • רב סעדיה גאון • פילוסופיה • בלשנות (מילונאות) • פרשנות		
---	---	--	---	--	--

		• פולמוס לוח השנה • המאבק בקראים • הרמב"ם • פוסק • פילוסוף • ופא • מנהיג יהדות צרים • סיוע רוחני ליהדות תימן		
	מכתביו מהגניזה (צפון אפריקה –מצרים - ארץ ישראל והודו) – הכרת ממדיה העולמיים של ההיסטוריה היהודית. • איתור ואיסוף מידע – בניית דמות היסטורית (באמצעות תכנת meograph) • רב סעדיה גאון • הרמב"ם למידה רב תחומית • הלכה: סידור רס"ג; מפעל הרמב"ם היומי • מחשבת ישראל: אמונות ודעות; שמונה פרקים, מורה נבוכים • מדעים: רס"ג כבלשן; הרמב"ם כרופא	• היד החזקה • מורה הנבוכים • אגרת תימן		

ג. העולם הנוצרי: מבוא (המאה ה-9 – המאה ה-14) (3 שעות 4 שעות)

דופק החיים של אירופה הימי-ביניימית היה שעון הכנסייה, וצריח הכנסייה מיקד את מבטם של בני היבשת לשמיים. היחידה תפתח בתיאור הפיכתה של אירופה לנוצרית על ידי המיסיונרים שנשלחו לכל קצוות היבשת, ובהמשך תתאר את חשיבותם של המנזרים בהשרשתם של האידיאלים הנוצריים בחברה האירופאית. חלקה השני של היחידה יעסוק בהיבטים החברתיים-כלכליים של אירופה: הפיאודליזם כשיטה לניהול המדינה וחלוקת המשאבים בין המלוכה, האצולה והעם הפשוט. היחידה תסתיים בתיאור עלייתם של הערים ושל מעמד הבורגנים.

מטרות

התלמידים:

1. יכירו היבטים שונים בהתפשטותה של הנצרות באירופה (כפייה, מיסיונריות, קבלה של יסודות פגאניים);
2. יבינו שאורח החיים במנזרים מבטא ערכים ותפיסת עולם, ויבינו את התפקיד שמילאו המנזרים בהפצה ובהשרשה של העקרונות הנוצריים; 3.
- יכירו את מאפייני החברה הפיאודלית ואת השפעתם על היחסים בין המעמדות החברתיים באירופה;
4. יבינו את מרכזיותה ומקומה של הדת הנוצרית בחיי היום יום;
5. ישוו ויצייגו יתרונות וחסרונות של חיים של בחברה רבודה (פיאודלית) לעומת חיים בחברה עירונית, ויבינו את הערכים שביסוד המבנה הפיאודלי לעומת החיים בערים;
6. יבינו את שתי תפיסות העולם של הכנסייה והמלוכה, שהובילו למערכות יחסים מורכבות, ואת השלכותיהן על הפוליטיקה האירופאית.

פרקי הלימוד (שעות הלימוד)	שאלת מוקד	סוגיות מרכזיות בהוראה	מושגים	טיפוח מיומנויות חשיבה והצעות דידקטיות	"לב לדעת" דיון בערכים
הפיאודליזם (2 ש') 1 שעה	כיצד נבנתה המחויבות ההדדית בין השליטים לתושבים במערכת הפיאודלית?	- המערכת הפיאודלית - יחסי המלך והאצולה - יחסי האצולה והעם הפשוט (ואסל-צמית) - בין מלוכה לכנסיה	- היררכיה - פיאודליזם - צמית - וסל - מלך - שבועת נאמנות - אביר	- איתור, איסוף מידע ומיזוג מידע – באמצעות מקורות ספרותיים ותיעודיים נתאר: - יום בחיי איכר - יום בחיי אציל - יום בחיי נזירה - מיון וייצוג מידע – תרשים זרימה: מערכת היחסים במשטר הפיאודלי	חברה שוויונית לעומת חברה היררכית
הערים בימי הביניים (1 ש' – בחירה)	אווירה של העיר עושה את האדם חופשי – כיצד?	- גורמים לעלייתן של הערים - גידול דמוגרפי והקמת ערים - הפריבילגיות העירוניות - יצירת מעמד הבורגנים - המוסדות המרכזיים בעיר	פריבילגיה	- איתור ואיסוף מידע מקורות חזותיים (סיום ורטואלי בעיר ימי-ביניימית) - השוואה והסקת מסקנות מאפייני החיים בעיר לעומת החיים באחוזות החקלאיות, תוך התמקדות בסדר היום של האיכר לעומת סדר היום של אדם עירוני	חירות

		• הנהגה פוליטית • הגילדות • הקתדרלה והבישוף • שוק • העיר כמרכז של תרבות • והשכלה (הולדת האוניברסיטה)		• גילדה • קתדרלה • יריד • אוניברסיטה	(כתב זכויות עירוני לעומת נוסח פיאודום)	
--	--	---	--	---	--	--

ד. הקהילה היהודית בארצות הנצרות (המאה ה-10 – המאה ה-14) (7 שעות 10 שעות)

בדומה לארצות האסלאם, גם בעולם הנוצרי היו היהודים זרים ובני דת מתחרה, ואת מקומם ומעמדם צריך היה להבטיח ולעגן בחוזים. היהודים היו חלק מהחברה העירונית, אבל לא היו חברים שווי זכויות בערים. היחידה תפתח בתיאור מעמדם המשפטי של היהודים בעולם הנוצרי, תוך השוואה לעולם המוסלמי. התחרות בין הדתות הולידה מתחים, והללו התפרצו לא אחת בדמותם של עימותים אלימים, ששיאן היה בסדרת מסעי הצלב, שנמשכו כמאתיים שנה. במהלך מסע הצלב הראשון נפגעו הקהילות היהודיות בעמק הריין (גזרות תתנ"ו), והלכה והתגבשה באשכנז תופעה של קידוש השם. היחידה תדון במסעי הצלב ובפגיעות ביהודים, ובכלל זה בתרבות הוויכוח היהודי-נוצרי באשכנז ובספרד.

הנושאים יילמדו דרך דמויותיהם של רש"י והמהר"ם מרוטנברג, כצוהר למורכבות הדילמות של היהודים באירופה הביניימית. מפעלו הפרשני של רש"י נעשה מתוך מודעות להתערותם של היהודים בחברה הסובבת, ויחד עם זאת, רש"י גם היה עד למסעי הצלב ולפגיעות ביהודים. פרשת חייו של המהר"ם מרוטנברג מבטאת במיוחד את קשיי החיים ואת הדילמות הערכיות לנוכח האלימות הנוצרית.

מטרות

התלמידים:

1. ינתחו את המעמד המשפטי הייחודי של היהודים באירופה הנוצרית;
2. ישוו בין מצבם של היהודים בארצות האסלאם לארצות הנצרות, בהיבט המשפטי והחברתי;
3. יעמדו על מרכזיותם של העימותים הדתיים ועל השפעתם על עיצוב המפה המדינית (מסעי הצלב והקמת ממלכת ירושלים);
4. יכירו את המניעים לתופעה של קידוש השם ואת המחלוקות לגביה;
5. ינתחו את עיקרי הטיעונים המצויים בספרות הוויכוח היהודית-נוצרית;
6. ידונו בדילמות המוסריות הכרוכות בשאלת פדיון שבויים;
7. יבינו כיצד פעלה הקהילה היהודית לשמירה ולהגנה על ערכיה וחבריה;
8. יכירו את דמותם ופועלם של רש"י והמהר"ם מרוטנברג, את מקורות ההשפעה והיניקה שלהם ואת חשיבותם לדורות הבאים.

פרקי הלימוד (שעות הלימוד)	שאלת מוקד	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	מושגים	טיפוח מיומנויות חשיבה והצעות דידקטיות	"לב לדעת" דיון בערכים
מעמדם של היהודים בעולם הנוצרי (4 ש') 2 שעות	יהודים ונוצרים: מפגש או פולמוס?	<u>קשרים כלכליים וחברתיים בין יהודים ונוצרים בעיר הנוצרית:</u> • המעמד המשפטי • עבדי האוצר • הפריבילגיות העירוניות • היבטים כלכליים:	• עבדי האוצר • פריבילגיות • עירוניות	• השוואה והסקת מסקנות – עיון במקורות חזותיים: הבגד עושה את האדם – תלבושות וסמלים של המעמדות החברתיים (התלבושות כביטוי לריבוד חברתי	

לימוד תורה	• איתור מידע, שאילת שאלות והצדקת הידע – הבניית דמותו של רש"י דרך הוראה רב תחומית • תורה ונביא: פרשנות לתורה • תלמוד: פרשנות לתלמוד • לשון: רש"י כבלשן • הלכה: פסיקותיו של רש"י • ספרות: פיוטיו	• הלוואה בריבית • שיטת הפשט • בעלי התוספ	• מקצועות היהודים: טביעת מטבעות, הלוואה בריבית • היבטים תרבותיים ודתיים: • לשונות היהודים (יהודית-צרפתית, יידיש) • פרשנות המקרא - רש"י – פרשן המקרא והתלמוד • תולדות חייו • פירושו למקרא (שיטת הפשט) • פירושו לתלמוד • צאצאיו – בעלי התוספות		
-------------------	---	--	--	--	--

מסעי הצלב (2 ש')	חיים בצל הצלב: בין וויכוח דתי לעלילת דם וגזירות שמד	מסעי הצלב - המניעים למסעי הצלב - מסע הצלב הראשון - גזרות תתנ"ו - מסע הצלב השלישי הוויכוחים הדתיים (ללמד ויכוח אחד) ספר הכוזרי ותרבות הוויכוח בעולם המוסלמי ויכוח פריז ושריפת התלמוד ויכוח הרמב"ן עלילות הדם, המגיפה השחורה וגירושים (ללמד עלילה אחת או גירוש אחד) - עלילת יורק - עלילת בלואה	- מסע צלב - גזרות תתנ"ו - קידוש השם <
---------------------	--	--	--

עלילות הדם והגירושים (2 ש') 1 שעה	• המגפה השחורה – עלילת הרעלת הבארות • גירושי היהודים: אנגליה • צרפת, גרמניה • קידוש השם וחסידיו • אשכנז מהר"ם מרוטנברג: מנהיגות במצר • תולדות חייו • מנהיגותו • מאסרו	• עלילת בלואה • המגיפה השחורה • המהר"ם מרוטנברג	• איתור, איסוף ומיזוג מידע – הבניית דמות היסטורית: מסלול חייו של המהר"ם (באמצעות תכנת meograph) • שיח טיעוני ונקיטת עמדה – דיון בסוגיית "אין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהם"	פדיון שבויים
--	--	---	---	---------------------

ה. מקומה של ארץ ישראל באסלאם ובנצרות (3 שעות 4 שעות)

ירושלים היא עיר קדושה לשלוש הדתות המונותאיסטיות. היהדות, הנצרות והאסלאם ניסו לממש את מסריהן הדתיים באמצעות האחיזה בירושלים, אם באמצעות שליטה, אם באמצעות פולחן ומנהגים ואם באמצעות בנייה. הדתות הטביעו – כל אחת בזמנה ובדרכה – את חותמן על תולדות העיר, על אופי התפתחותה ועל צביונה התרבותי. המלחמות ביניהן היו מן הגורמים המשמעותיים ביותר בדברי ימיה של ירושלים. תוכנית הלימודים פותחת צוהר אל שורשי זיקתן ההיסטורית והדתית של הנצרות והאסלאם לירושלים, וחושפת בפני התלמיד את בסיס יסודות הסכסוכים הדתיים והפוליטיים שנמשכו לאורך דורות רבים, ונוגעים בגורמי מאבקים פעילים ורלוונטיים עד ימינו. תוכנית הלימודים גם עוסקת ביחסן העקרוני של הנצרות והאסלאם ליהודים בירושלים, שהיו בדרך כלל בעמדה של מיעוט נסבל. כמו כן, התוכנית תבחן את יחסם של יהודי התפוצות לא"י ולירושלים.

מטרות

התלמידים:

- 1. יכירו את הביטויים השונים (בתחום הבינוי והמחשבה הדתית) לקדושת ירושלים בכל אחת מהדעות המונותאיסטיות;
- 2. יכירו את המחלוקות שהובילו למאבקים בין שלוש הדתות על ירושלים, ויבינו את הערכים שנמצאים בבסיס כל דת בנושא ירושלים; 3.
- יעמדו על תופעת העלייה של יהודי התפוצות לארץ ישראל ולירושלים במהלך ימי הביניים.

פרקי הלימוד (שעות הלימוד)	שאלת מוקד	סוגיות מרכזיות בהוראה	מושגים	טיפול מיומנויות חשיבה והצעות דידקטיות	"לב לדעת" דיון בערכים
ארץ ישראל בימי הביניים (4 ש') 3 שעות	ארץ אחת ושלוש דתות: אתרי זיכרון ובניין בירושלים	<u>הביטויים לקדושת ירושלים וארץ ישראל ביהדות מימי דוד המלך עד למוצאי ימי הביניים</u> • העליות לארץ ישראל בימי הביניים: • עליית בעלי התוספות • עליית הרמב"ן	• עולי רגל • עליית בעלי התוספות	• ציר זמן – ירושלים לדורותיה (מדוד המלך ועד סוף ימי הביניים) • איתור ואיסוף מידע, והסקת מסקנות (הסיבות לעליות לארץ בזיקה לפרעות בגולה)	

קדושתן של ארץ ישראל וירושלים לשלוש הדתות המונותיאיסטיות	• קריאת מפה: מפת העליות לארץ ותאריכיהם • ניתוח טקסט בהקשרו: איגרת הרמב"ן לבנו מארץ ישראל – האיגרת מארץ ישראל • ניתוח טקסט בהקשרו – תיאורי כיבוש ירושלים בידי הצלבנים וגורל היהודים והמוסלמים • השוואה והסקת מסקנות (טקסט וארכיאולוגיה) – למידה חוץ- כיתתית: סיור במבצרים צלבניים וקריאת טקסטים מהתקופה	• עליית הרמב"ן ר' • עובדיה מברטנורא • ממלכת ירושלים • צליינים כנסיית הקבר	• העלייה בעקבות פרעות המגיפה השחורה • עליית ר' עובדיה מברטנורא <u>ארץ ישראל וירושלים בנצרות</u> • מסע הצלב הראשון • ממלכת ירושלים הצלבנית • מפעלי בנייה דתיים (כנסיי הקבר) • היחס ליהודים ולמוסלמים <u>ארץ ישראל וירושלים באסלאם</u> • זיקת האסלאם לירושלים – על פי המסורת (סיפור העלייה לשמים מהר הבית) • זיקת האסלאם לירושלים • על פי המקורות ההיסטוריים: בית אומייה	
--	---	--	--	--

		• מפעלי הבנייה וספרות השבחים שלטון ומנהל ארץ ישראל • בתקופה המוסלמית המוקדמת, בדגש על הקמת רמלה • המאבק בין הדתות על ארץ ישראל • המוסלמים (האיובים) וניצחונם על הצלבנים • צלאח א-דין • המאבק על הר ציון וגזירת הים	• מעראג' • כיוון התפילה הראשון • ספרות שבחי ירושלים • מסגד אל-אקצה • כיפת הסלע • צלאח אל-דין • קרב קרני חיטין • גזירת הים	• קריאת מפה – ערים ודרכים בארץ ישראל המוסלמית השוואה בין רמלה לירושלים • שיח טיעוני – קבע עמדה ונמק: האם האסלאם היה מתון יותר ביחסיו למיעוטים דתיים מאשר הנצרות? • השוואה והסקת מסקנות – קר מפה: מפות רב-שכבתיות של המקומות הקדושים ואתרי הזיכרון לשלוש הדתות (את מה זוכרים, וכיצד?)
--	--	---	--	--

ו. יהדות ספרד (המאה ה-10 – המאה ה-15) (5 שעות 7 שעות)

בתקופת השלטון המוסלמי זכתה התפוצה היהודית בספרד לשגשוג חסר תקדים. שגשוג זה היה תוצאה של צירוף נסיבות פוליטיות ותרבותיות ייחודיות. יהודי ספרד נכחו בכל תחומי החיים. הם תפסו עמדות בכירות בהנהגת המדינה וביצירה התרבותית הכללית והיהודית. היחידה תעסוק בתקופות השונות בחייה של יהדות ספרד, בין נצרות לאסלאם (המאה ה-10 – המאה ה-15). חלקה האחרון של היחידה יעסוק במאה השנים האחרונות של יהדות מפוארת זו. כיבושה מחדש של ספרד בידי הנוצרים הביא בתחילה ליחסים טובים בין נוצרים ליהודים ואף לפריחה תרבותית, אולם ברבות הזמן המצב השתנה, ודפוס העימות ביחסי יהודים-נוצרים נעשה לדפוס הדומיננטי. המרות דת של ציבורים ושל יחידים נעשו לתופעה רווחת, וקרעו קרע בתוך הקהילה היהודית. חלק מהמורים המשיכו לחיות בסתר כיהודים, ונתכנו 'אנוסים'. התגברות תופעת האנוסים הביאה להקמת האינקוויזיציה, ובסופו של דבר הוליכה לגירוש היהודים מספרד ומפורטוגל.

מטרות

התלמידים:

1. ישוו את מצבה של יהדות ספרד במפגש עם השלטון המוסלמי והשלטון הנוצרי, ויעמדו על מצבה המיוחד;
2. ינתחו את הביטויים השונים של 'תור הזהב' בספרד (בתחומים שונים, ובהם: פילוסופיה, שירה, מדע, הלכה, פרשנות, תורת הסוד) ויצדיקו את הכינוי 'תור הזהב' לתקופה זו;
3. יכירו את האישיים המרכזיים של יהדות ספרד: את פועלם התרבותי ואת הדרך שבה שלבו בין יהדותם לתרבות הסביבה;
4. יסבירו את הקשר בין המצב הפוליטי-דתי בספרד למצבם של היהודים;
5. יכירו את הרקע לתופעת ההמרה ההמונית בצד המורכבות של החיים בסתר כיהודים (האנוסים), ויבינו את ההשלכות החברתיות והדתיות בתוך החברה היהודית ובתוך החברה הנוצרית;
6. יבינו שהאירוע הקשה שחוו המגורשים נחרט בזיכרון העם היהודי כאחד האירועים הקשים בתולדותיו; 7. ינתחו את מפת הנדודים של מגורשי ספרד ויסיקו מסקנות לגבי מקומות מושבם לאחר הגירוש.

פרקי הלימוד (שעות הלימוד)	שאלת מוקד	סוגיות מרכזיות בהוראה	מושגים	טיפוח מיומנויות חשיבה והצעות דידקטיות	"לב לדעת" דיון בערכים
תור הזהב בספרד המוסלמית (3 ש') 2 שעות	מהו ייחודו של 'תור הזהב' בספרד? האם אכן הכול היה זהב?	<u>"תור הזהב" בספרד המוסלמית</u> - דמותו של המשכיל היהודי בתקופת "תור הזהב" - הפריחה התרבותית היהודי בזיקה לתרבות המוסלמית שירה, לשון, פילוסופיה, מדע - דמויות מרכזיות (ללמד על אחת הדמויות): - חסדאי אבן שפרוט – חצרן ומשורר - שמואל הנגיד – חצרן, מצביא, משורר ותלמיד חכם - ריה"ל – משורר ופילוסוף - אבן עזרא – פרשן, בלשן ומשורר - ר' שלמה אבן גבירול – שירה ופילוסופיה	"תור הזהב" - חסדאי אבן שפרוט - שמואל הנגיד - ר' יהודה הלוי - אבן עזרא - ר' שלמה אבן גבירול	למידה רב-תחומית – הכרת הזיקה בין התרבות המוסלמית לעולם הדעת והידע של ימינו: - אלגברה - שירה - לשון - מדע	חכמה בגויים תאמין רכישת השכלה אסתטיקה מצוינות ומומחיות תורה ומדע

תופעת קידוש השם: מסירות הנפש מול בחירה בחיים	• איתור ואיסוף מידע, הסקת מסקנות • קריאת מפה: נסיגת המוסלמים ופרישת השלטון הנוצרי בספרד • בניית ציר הזמן המשקף את התקדמות הרקונקויסטה והיחס ליהודים • שיח טיעוני – העלאת מגוון נקודות מבט ביחס להמרת דת, חיים כאנוס, או מיתה על קידוש השם • איסוף מידע והסקת מסקנות – קריאת מפה: תפוצת היהודים	• רקונקויסטה • גזירות קנ"א • אנוסים • אינקוויזיציה • טוהר הדם • דון יצחק אברבנאל	<u>הרקונקויסטה והידרדרות היחס ליהודים</u> • תור הזהב בספרד הנוצרית • הרמב"ן • גזירות קנ"א • המרות הדת והיווצרות בעיית האנוסים • ה"אינקוויזיציה הספרדית" • תקנות טוהר הדם • גירוש ספרד ופורטוגל • קליטת מגורשי ספרד (דון יצחק אברבנאל)	מה הייתה השפעת הרקונקויסטה על יהודי ספרד?	היהודים בספרד הנוצרית (4 ש') 3 שעות
---	--	---	--	--	--

	ומקומות מושבם של המגורשים • למידה רב-תחומית וניתוח טקסט בהקשרו – ניתוח מקורות היסטוריים וספרותיים: "ש יהודה"; "המגורש בשני הגירוש" לר' אברהם סבע • השוואה והערכת ידע – מטל מסכמת: השוו את ביטויי הפתיחות • התרבותית, היחסים עם חברת הרוב ותופעת קידוש השם ביהדות ספרד לעומת יהדות אשכנז.				
--	---	--	--	--	--

ז. העת החדשה – עידן המהפכות והשינויים הדתיים – הרנסנס, הרפורמציה, המהפכה המדעית, מהפכת הדפוס והמהפכה המדעית

(המאה ה-14 – המאה ה-17) (4 שעות)

במעבר מימי הביניים לראשית העת החדשה השתנו באופן דרמטי דפוסי החשיבה והקיום האנושי באירופה. האות המבשר על שינויים אלו החל באיטליה במאה ה-14 עם תקופת הרנסנס – 'התחיה' – שהייתה בעיקרה שיבה לערכים התרבותיים של העולם הקלאסי. בעקבות זאת גדלה האמונה ביכולתו של האדם להבין את עולמו באופן רציונאלי, מחד גיסא, ולערער על מוסכמות ודוגמות בנות מאות ואלפי שנים, מאידך גיסא. מלומדים בכל רחבי אירופה בחנו באופן רציונאלי וביקורתי את תמונת העולם כפי שעוצבה בימי הביניים. הרפורמציה של מרטין לותר ערערה את מבני הסמכות בעולם הנוצרי, שהושתת על עליונות הכנסייה הקתולית וממסד האפיפיורות. מהפכת הדפוס תרמה רבות להפצתם המהירה של רעיונות וערכים פורצי דרך אלו, והביאה לשינויים מהירים בכל תחומי המחשבה. מוסדות ותפיסות ותיקים התאימו את עצמם לעולם הערכים החדש, תוך מאמץ לשמור על זהותם. הקהילה היהודית מהווה מקרה מבחן מרתק לאופן שבו המשכיות ושינוי משמשים זה לצד זה.

נושאים	אלו	נכתבו	גם	כמונחים.	קישור	יצורף	בהקדם.
--------	-----	-------	----	----------	-------	-------	--------

המורה ילמד על פי בחירתו נושא אחד באופן מלא מבין הארבעה: הרנסנס; הרפורמציה, מהפכת הדפוס; המהפכה המדעית ואת שלושת הנושאים האחרים כמונחים.

מטרות

התלמידים:

1. יבחנו את הערכים שביסוד החידושים המרכזיים של תקופת הרנסנס בהיבט התרבותי והדתי;
2. יבינו את הקשר בין סיבה לתוצאה בין השחיתות המוסרית של ראשי הכנסייה לתנועת הרפורמציה; 3.
- יבחנו את הקשרים בין קדמה ושינויים טכנולוגיים לשינויים חברתיים (מהפכת הדפוס);
4. יכירו עקרונות יסוד וערכים ביסוד התפיסה המדעית החדשה, ויסבירו את המהפכות של התפיסה;
5. יכירו את ההישגים המרכזיים של המהפכה המדעית והמהפכה הטכנולוגית, ויבינו שיש להן השפעה עד ימינו (הטלסקופ, המיקרוסקופ);
6. ינתחו את הגורמים לתופעת הפיצול בדת הנוצרית ואת השלכותיו המדיניות;
7. יבחנו את השפעות המהפכות (המדעית, הדפוס) על התרבות היהודית, ויבינו את המתח שנוצר בין המשכיות ושינוי.

פרקי הלימוד (שעות הלימוד)	שאלת מוקד	סוגיות מרכזיות בהוראה	מושגים	טיפול מיומנויות חשיבה והצעות דידקטיות	"לב לדעת" דיון בערכים
הרנסנס (2 ש') 1 שעה	מהו שינוי תרבותי, ומדוע 'עת חדשה'?	מהו רנסנס? • לידה מחדש • גילוי מחדש של התרבות הקלאסית • ההומניזם – האדם במרכז הבריאה, המוסר והמצפון האנושי (פיקו דלה מירנדולה) • האמנות בתחומי האדריכלות והבנייה, הפיסול והציור (מיכלאנג'לו, רפאל) איש הרנסנס: ליאונרדו דה-וינצ'י שחיתות האפיפורות • מכירת כתבי	• רנסנס • הומניזם • פיקו דלה מירנדולה • איש הרנסנס: "איש אשכולות" • מיכלאנג'לו • רפאל • ליאונרדו דה וינצ'י • אינדולגנציות	• איסוף נתונים והצגת מידע – השווא צירי זמן: צירי זמן לשינויים מדיניים חברתיים, דתיים וטכנולוגיים מהעת העתיקה עד לרנסנס • השוואה והסקת מסקנות – אמנות הרנסנס בהשוואה לאמנות ימי הביניים – מקומו של האדם בעולם ביחס לאל • ניתוח טקסט בהקשרו התרבותי – נאום על כבוד האדם (פיקו דלה מירנדולה) • איתור, איסוף ומיזוג מידע –	כבוד האדם (הומניזם) איש אשכולות אסתטיקה חשיבות הידע והחשיבה

	הבניית דמות היסטורית: ליאונרדו דה וינצ'י והתרבות המערבית • איתור ואיסוף מידע והסקת מסקנות - קריאת מפות והשוואתן: • התפשטות הרפורמציה • חלוקת אירופה בין - קתולים ופרוטסטנטים • ניתוח טקסט בהקשרו – 95 התזות	• מרטין לותר • 95 התזות • מלחמת דת • שלום • וסטפיליה (1648)	מחילה (אינדולגנציות) • בניית קריית הוותיקן <u>מרטין לותר והרפורמציה</u> • 95 התזות • האמת העברית • מרטין לותר - והיהודים מלחמת - שלושים השנה – - מלחמת דת	הסיבות לרפורמציה ומהו שינוי דתי?	הרפורמציה (1 ש')
השכלה להמונים	• איתור, איסוף ומיזוג מידע – • ניתוח מקורות חזותיים - ומילוליים על המצאת הדפוס • סיור וירטואלי בספרייה - הלאומית • איתור ואיסוף מידע והסקת מסקנות - קריאת מפה: התפשטות הדפוס בזיק - להתפשטות הרפורמציה	גוטנברג מכבש הדפוס • דפוס ונציה • דפוס שונצינו • כתב רש"י	<u>מהפכת הדפוס</u> • המצאת הדפוס – החידו - הטכנולוגי של גוטנברג (1454) • הדפוס העברי: הדפסת - פירוש רש"י לתנ"ך - ולתלמוד	הדפוס כמהפכה חברתית ותרבותית	המצאת הדפוס (1 ש')

			השלכות מהפכת הדפוס - השפעות תרבותיות דתיות: - התפשטות הרפורמציה - השלכות חברתיות: - הנגשת ההשכלה למעמדות חדשים בחברה - מוביליות חברתית		
	- יישום – למידה חווייתית: סדנת דפוס והעתקת כתבי יד - שיח טיעוני – הערכה של תרומת הנגישות לידע וההשכלה כזרז למוביליות חברתית ושינויים חברתיים ותרבותיים - ניתוח ויצירת הקשרים, והבנת הקשרים ותהליכים הערכה של תרומת הנגישות לידע וההשכלה כזרז למוביליות חברתית ושינויים חברתיים ותרבותיים				
רכישת השכלה	- למידה רב תחומית – עולם הדעת והידע של ראשית העת החדשה בזיקה לתחומי הדעת של ימינו: - מדעים - ביולוגיה - מתמטיקה - למידת עמיתים ועבודה בצוות – הכנ מצגת על ההתקדמות בתחומי המדע השונים - איתור ואיסוף מידע והסקת מסקנות –	- הליוצנטריות - קופרניקוס	הגילויים בתחומים השונים - אסטרונומיה - הליוצנטרית (קופרניקוס, וגליליי) - ביולוגיה: גילוי התא ובריאת חי מחי (ניסוי התולעים והבשר) - כימיה: גילוי היסודות וביטול האלכימיה שיטות המחקר החדשות:	מה היו ביטויי המהפכה המדעית והשלכותיה?	המהפכה המדעית (2 ש') 1 שעה

חופש מדעי חירות מחשבה חדשנות, סקרנות	• טבלה: הצגת מבנה הידע הקדום לעומת הידע החדש בטבלה • מידע חזותי: תמונות של המצאות והתפתחותן (שכלול, גודל, עיטורים וקישוטים) • איתור ואיסוף מידע והסקת מסקנות – ציר זמן משולב מפה: גילויים והמצאות במדינות השונות מסודרים על ציר זמ (מוקדי המחקר והתפשטותם) • שיח טיעוני – האם עליית המדע מובילה בהכרח לספקנות ולחילון?	• דקארט • מדע ניסויי • גלילאו • קולומבוס • עזריה די רוסי • דוד גנז • המהר"ל מפראג	• חשיבות הספק (דקארט) • חשיבות התצפיות (הדגמה של נפילה חופשית) <u>תגליות ומסעות</u> • הטלסקופ, המיקרוסקו קולומבוס וגילוי אמריקה <u>השלכות חברתיות ותרבותיות</u> • ביקורתיות וספקנות כל המסורת והדת • התנגדות הכנסייה • היהודים והמהפכה המדעית: • עזריה די רוסי • דוד גנז • המהר"ל מפראג		
--	---	---	---	--	--

ת. היהודים בעת החדשה המוקדמת (המאה ה-16 – המאה ה-18) (6 שעות 9 שעות)

היהודים נהנו באופנים שונים מפירותיה של העת החדשה. המצאת הדפוס הפכה את ההשכלה התורנית לנפוצה יותר, ותרמה רבות להתפשטותם של ספרי הלכה, ובראשם השולחן ערוך. יחד עם זאת, במידה רבה עולמם הערכי והתרבותי של היהודים בארצות רבות לא השתנה. ראשית התקופה מתאפיינת בהשפעות הדרמטיות שהיו לגירוש ספרד. היהדות התוססת של ספרד הביאה לייסודם של מרכזים יהודיים חדשים, ובראשם המרכז הארץ ישראלי. למשך זמן קצר במאה ה-16 הייתה ארץ ישראל מרכז היצירה החשוב ביותר. ספר היסוד ההלכתי, השולחן ערוך, נכתב בה על ידי רבי יוסף קארו, ובאותה העת פעל בצפת האר"י הקדוש, שיצר מהפכה בתורת הקבלה שמהדהדת עד ימינו. במקביל החלו לצמוח מרכזים חדשים בפולין ובאמסטרדם. במרכזים אלו חלו גם התפתחויות תרבותיות ורוחניות בעולם היהודי. ביהדות מזרח אירופה נוצרה החסידות, ובאמסטרדם החלו לבצבץ ניצנים ראשונים של השכלה ודפוסים חדשים של שיתוף פעולה כלכלי ותרבותי בין יהודים לגויים.

מטרות

התלמידים:

1. יכירו את השינויים שחלו במפת התפוצות היהודית לאחר גירוש ספרד;
2. יבינו את הקשר בין מפת התפוצות לשינויים תרבותיים-פוליטיים-דתיים;
3. יבינו שצפת במאה ה-16 הייתה מרכז תרבותי רוחני שיש לו השפעה עד ימינו; 4.
- ינתחו דמויות מרכזיות ויעריכו את פועלם על רקע התקופה;
5. יעמדו על המאפיינים הייחודיים של יהודי אמסטרדם כקהילה מתחדשת במאה ה-17 (קהילת האנוסים); 6. ידונו במתח שבין השתלבות להיבדלות, במפגש של קהילת האנוסים עם קהילת יהודי אמסטרדם;
7. ינתחו את הנסיבות החברתיות והתרבותיות שהביאו להצלחתו של שבתאי צבי; 8.
- ינתחו את הגורמים לכוח המשיכה הכביר של החסידות.

פרקי הלימוד (שעות הלימוד)	שאלת מוקד	סוגיות מרכזיות בהוראה	מושגים	טיפול מיומנויות חשיבה והצעות דידקטיות	"לב לדעת" דיון בערכים
היהודים באימפריה העות'מאנית (2 ש') 1 שעה	גירוש ספרד: משבר או צמיחה?	<u>צמיחת האימפריה העות'מאנית והתפשטותה</u> - כיבוש ארץ ישראל בידי העות'מאניים מידי הממלוכים - ירושלים והסולטן סולימן - בניית חומות ירושלים - קליטת היהודים באימפריה העות'מאנית - הצו של ביאזיט ה-2 - שימור והשתלטות - התרבות היהדות - הספרדית באימפריה העות'מאנית	- האימפריה העות'מאנית - ביאזיט ה-2 - סולימן המפואר - לדינו - רומנסות - מוסערבים	- איתור ואיסוף מידע והסקת מסקנות – קריאת מפה: התפשטות האימפריה העות'מאנית ותפוצת היהודים לאחר גירוש ספרד - למידה חוץ-כיתתית – סיור בירושלים העות'מאנית - ניתוח טקסט בהקשרו – הצו של ביאזיט ה-2	שמירת המורשת

יצירתיות מסורת וחדשנות אחדות מול ייחוד; מעמד האישה ערבות הדדית; אהבת ישראל; דבקות בה'	• איתור, איסוף ומיזוג מידע – הבניית דמו היסטורית: בניית מסלול חייה באמצעות תכנת meograph: האר"י / ר' יוסף קאר / דון יוסף / דונה גרציה • למידה רב-תחומית: ספרות: דונה גרציה בספרות היהודית • למידה חוץ-כיתתית – הכרת דמות באמצעות ביקור מוזיאון – מלון דונה גרציה בטבריה • איתור ואיסוף מידע והסקת מסקנות – קריאת מקורות על דון יוסף נשיא ודונה גרציה (הקשר בין עוצמה כלכלית לפוליטית)	• ר' יוסף קאר וה'שולחן ערוך' • פולמוס הסמיכה • האר"י הקדוש • קבלה • דונה גרציה • דון יוסף נשיא • פרשת אנקונה	<u>היישוב היהודי בגליל</u> • ר' יוסף קאר וכתובת השולחן ערוך • פולמוס הסמיכה • האווירה המיסטית וריבוי העיסוק בקבלה ובתורת הנסתר; פעיל האר"י • דונה גרציה מנדס-נשיא ופעילותה בטבריה • דון יוסף נשיא • פרשת אנקונה והארגון היהודי הבינלאומי	ייחודה של הפריחה היהודית בצפת	צמיחת המרכז בצפת (2 ש')
	• איתור ואיסוף מידע והסקת מסקנות – ניתוח מקורות חזותיים: לבושם של יהוד אמסטרדם בזיקה למנהגי לבוש בסביבת		• היווצרות הקהילה היהודית באמסטרדם מגורשים, אנוסים ונוודים אשכנזיים	האנוסים והמפגש המחודש עם היהדות והיהודים	יהדות אמסטרדם (1 ש' – בחירה)

סובלנות וגבולותיה	- השוואה – ניתוח טקסט בהקשרו: השווה בין הערכים והנימוקים במכתב של קרומוול למנשה בן ישראל לבין החיבור 'מקווה ישראל' מאת מנשה בן ישראל - שיח טיעוני – משפט מבנים קהילת אמסטרדם מול שפינוזה – להחרים או לא להחרים?	- מנשה בן ישראל - ברוך שפינוזה	- המאפיינים הסוציו-אקונומיים של יהודי אמסטרדם - תקוות משיחיות: מנש בן ישראל ושיבת היהודים לאנגליה - ברוך שפינוזה ולדות חייו - קתו לפילוסופיה - חרם		
הבחנה בין אמת לשקר חופש היצירה וגבולותיו	- איתור, איסוף ומיזוג מידע – קריאת מפה מסעות שבתאי צבי ונתן העזתי והפצת השבתאות בתפוצה היהודית - איתור ואיסוף מידע והסקת מסקנות – יצירת תרשים זרימה של הפגיעות ביהודי בזיקה להתפשטות האמונה בשבתאי צבי	- גזירות ת"ח-ת"ט - שבתאי צבי - שבתאות - נתן העזתי	- רקע היסטורי - גירוש ספרד - גזירות ת"ח-ת"ט - שבתאי צבי - זן העזתי כנביא השבתאות - פעילותו - הפולמוס בעולם היהודי	מהם התנאים והנסיבות לצמיחת התופעה של משיח שקר?	שבתאי צבי (1 ש')

		• התאסלמותו • שבתאים ופרנקיסטים	• ר' יעקב ששפורטש • יעקב פרנק		
מזרח אירופה – החסידות (3 ש')	מדוע נוצרה החסידות, ומהו כוח המשיכה שלה?	• צמיחת המרכז היהודי בפולין • פעילות כלכלית (ירידים) • עליית מרכזי התורה במזרח אירופה • ר משה איסרליש (הרמ"א) וגיבוש ההלכה האשכנזית • המהרש"ל והנהגת יהדות פולין • עליית המנהיגות הארצית • ועד ארבע הארצות	• ועד ארבע ארצות	• ניתוח טקסט בהקשרו – פסיקת השולחן ערוך והגהות הרמ"א • מתקנות ועד ארבע הארצות • איתור, איסוף ומיזוג מידע – הבניית דמו היסטורית: הבעל שם טוב	• ערכות הדדיות
מהו כוח המשיכה של החסידות בפולין?	• עליית החסידות • הבעש"ט ותלמידיו • המגיד ותלמידיו – בית המדרש החסידי	• הרמ"א • המהרש"ל	• איתור ואיסוף מידע והסקת מסקנות – קריאת מפה: מפת התפשטות החסידות ומרכזי החסידות; מפה דמוגרפית-כלכלית של יהודי מזרח אירופה (קשר בין התפתחות חברתית-תרבותית ומצב כלכלי	• עבודת ה': "בכל דרכיך דעהו"	
	מהו כוח המשיכה של החסידות בפולין?	• עליית החסידות • הבעש"ט ותלמידיו • המגיד ותלמידיו – בית המדרש החסידי	• הבעש"ט • מגיד ממזריטש • חצר חסידית	• למידה חוץ-כיתתית – סיור בחצר חסידית והשתתפות בטיש	

ערך לימוד התורה ופשטות דבקות, שמחה, יחס אישי; קירוב לבבות; הכוונה שבלב; קיום מצוות מתוך שמחה למדנות	- שיחה עם חסיד / אשת חסיד - למידה רב תחומית – - סיפורי חסידים - מוזיקה חסידית - השוואה – - מתנגדים מול חסידות - דבקות מול לימוד תורה - ראש ישיבה מול אדמו"ר	- הצדיק - הדבקות - הגר"א - מתנגדים – - ליטווקים - ר' חיים וולוז'ין - ישיבת וולוז'ין	והתפשטות החסידות - התפתחות והתמסדות החצר החסידית - עיקרי החסידות: - הדבקות - התפילה והכוונה - עבודת ה' בשמחה מלא כל הארץ כבודו" - דמות הצדיק כמנהיג חלופי לרב - חסידים ומתנגדים - הגר"א ומאבקו בחסידות - ר' חיים וולוז'ין והקמת הישיבה הליטאית		
--	--	---	--	--	--

